

THOMAS HAALAND

ERFARINGER MED VOLD OG RUSMIDLER

Undersøkelser blant
ungdomsskoleelever i Skedsmo
2000 og 2002

NOTAT
2003:110

Tittel: **Erfaringer med vold og rusmidler**
En undersøkelse blant ungdomsskoleelever i Skedsmo 2001 og 2002

Forfatter: Thomas Haaland

NIBR-notat: 2003:110

ISSN: 0801-1702
ISBN: 82-7071-427-5

Prosjektnummer: O-2083
Prosjektnavn: Ungdomsundersøkelsen 2002

Oppdragsgiver: Skedsmo kommune

Prosjektleder: Thomas Haaland

Referat: I notatet presenteres sammenlignende resultater fra ungdomsundersøkelser i Skedsmo i 2000 og 2002

Sammendrag: Norsk

Dato: April 2003

Antall sider: 31

Utgiver: Norsk institutt for by- og regionforskning
Gautstadalléen 21, Postboks 44 Blindern
0313 OSLO

Vår hjemmeside: <http://www.nibr.no>

Telefon: 22 95 88 00

Telefaks: 22 60 77 74

E-post: nibr@nibr.no

<http://www.nibr.no>

Org. nr. NO 970205284 MVA

© NIBR 2003

Forord

Dette notatet er utarbeidet på oppdrag av Skedsmo kommune. Førjulsvinteren 2002 gjennomførte kommunen en spørreskjemaundersøkelse blant elevene på 8., 9. og 10. klassetrinn. Spørreskjemaet er det samme som ble benyttet ved en tidligere undersøkelse i de samme aldersgrupper i 2000. Samme skjema er i 1999 også brukt i byene Drammen, Kristiansand, Oslo og Stavanger, og våren 2002 også i Østensjø bydel, Oslo. Mulighetene for sammenlikninger er derfor meget gode. Analyser og rapportering er utført av Thomas Haaland ved NIBR.

Oslo, april 2003

Sidsel Sverdrup
Forskningsjef

Innhold

Forord	1
Tabelloversikt	3
Figuroversikt.....	4
Sammendrag	5
1 Ungdomsundersøkelser i Skedsmo, 2000 og 2002	6
1.1 Innledning	6
1.2 Kort om datasettene.....	6
1.3 Sammenlikninger	7
2 Erfaringer med rusmidler	8
2.1 Erfaringer med illegale rusmidler	9
2.2 Bruk av rusmidler. Utvikling ved den enkelte skole	11
3 Erfaringer med vold og slagsmål	13
3.1 Voldserfaring, alder og kjønn.....	13
3.1.1 Voldserfaring blant elever ved de ulike skoler.....	14
3.1.2 Vold på skolen.....	17
3.1.3 En tryggere skole?.....	18
3.1.4 Fritid, bruk av tid.....	24
3.1.5 Gjenger: Deltakelse og kjennskap.....	27
4 Oppsummerende bemerkninger. Konklusjon.....	30

Tabelloversikt

Tabell 2.1	<i>Prosentandel av hver aldersgruppe som en eller flere ganger har drukket øl, vin eller brennevin, og som en eller flere ganger har vært beruset, i perioden august – november i 2000 og 2002</i>	8
Tabell 2.2	<i>Andel i hver årsklasse etter grad av omgang med alkohol, 2000 og 2002. Prosent</i>	9
Tabell 2.3	<i>Prosentandel i hver årsklasse som noensinne har prøvd hjemmebrent, hasjissj, amfetamin/ecstasy eller andre former for narkotika</i>	10
Tabell 2.4	<i>Beruset av legalt omsettelig alkohol, samt noensinne å ha prøvd hjemmebrent og illegale narkotiske stoffer etter alder. 2000 og 2002. Prosent</i>	11
Tabell 2.5	<i>Erfaring fra bruk av rusmidler ved ulike skoler i 2000 og 2002</i>	11
Tabell 3.1	<i>Utsatte for trusler og vold etter mest alvorlige form for vold. 2000 og 2002. Prosent</i>	14
Tabell 3.2	<i>Prosentandel gutter og jenter i hver årsklasse som var utsatt for trusler eller vold i løpet av siste tolv måneder. 2000 og 2002</i>	14
Tabell 3.3	<i>Erfaringer med trusler og vold siste tolv måneder ved ulike ungdomsskoler i 2000 og 2002. Prosent</i>	15
Tabell 3.4	<i>Utsagn om skolen, andel av elevene i 2000 og 2002 som sier seg enige/uenige i utsagnene. Horisontal prosentuering. Alle elevene</i>	19
Tabell 3.5	<i>Tid brukt til leksearbeid i 2000 og 2002. Prosent</i>	23
Tabell 3.6	<i>Gjennomsnittlig antall dager sist uke deltatt i ulike aktiviteter</i>	25
Tabell 3.7	<i>Sammenhenger mellom egenregissert livsstil, erfaring fra konflikter og fra bruk av rusmidler. Alle elever, begge tidspunkt. Korrelasjonskoeffisienter</i>	26
Tabell 3.8	<i>Kjennskap til gjenger i kommunen, 2000 og 2002, prosent</i>	28
Tabell 3.9	<i>Kjenner til at det finnes gjenger: grunnlag for slik kunnskap, prosent</i>	28

Figuroversikt

Figur 3.1	<i>Gjennomsnittscore for "skoletrivsel" ved de ulike skolene i 2000 og 2002</i>	21
Figur 3.2	<i>Andel av elevene ved ulike skoler som i løpet av siste 14 dager en eller flere ganger har kommet for sent på skolen. Prosent av alle</i>	22
Figur 3.3	<i>Andel av elevene ved ulike skoler som i løpet av siste 14 dager har skulket en eller flere skoletimer. Prosent av alle</i>	22
Figur 3.4	<i>Andel av elevene ved ulike skoler som i løpet av siste 14 dager har skulket en eller flere skoledager. Prosent av alle</i>	23
Figur 3.5	<i>Andel av elevene ved ulike skoler som 2000 og 2002 oppgav å bruke mindre enn en halvtime til skolearbeid. Prosent</i>	24

Sammendrag

Thomas Haaland

Erfaringer med vold og rusmidler

Undersøkelser blant ungdomsskoleelever i Skedsmo 2001 og 2002

NIBR-notat 2003:110

I 2000 hadde en betydelig andel av ungdomsskoleelevene i Skedsmo kommune gjort erfaringer med bruk av legale- så vel som illegale rusmidler. Utviklingen fra 2000 til 2002 har vært svært positiv. Det er en klar nedgang, særlig i bruk av alkohol. Færre elever oppgir dessuten å ha drukket så mye at de har følt seg beruset. Også når det gjelder erfaring med bruk av illegale rusmidler har det alt i alt funnet sted en svak nedgang.

Andelen av ungdomsskoleelever som oppgir å ha vært utsatt for trusler og vold er uendret fra 2000 til 2002.

I 2002 gir elevene uttrykk for å ha et vesentlig bedre forhold til skolen, til lærerne og til medelever. Skoleskulk er et mindre omfattende problem sammenliknet med 2000.

Elevenes bruk av fritiden har endret seg fra 2000 til 2002. Ungdommene er mer opptatt med ”organiserte aktiviteter” som idrett, og i noe mindre grad med det vi har kalt for ”egenregisserte aktiviteter”. I 2002 gir en større andel av elevene uttrykk for at foreldrene har innsikt i hvor de er, og hva de foretar seg i fritida. Det er også en større andel av elevene som gir uttrykk for aksept av slik foreldrekontroll.

Det er i særlig grad utviklingen ved Tæruddalen skole som gir bidrag til disse positive endringene. Ved denne skolen finner vi en betydelig nedgang i bruk av rusmidler, mindre erfaring med vold, og et vesentlig mer positivt forhold til skolen, lærerne og til medelevene. Disse omfattende endringene skyldes ikke at sammensetning av elever ved skolen er en annen i 2002 enn det den var i 2000. Forklaringene på disse endringene må være å finne i interne endringer i skolens arbeidsmåter.

1 Ungdomsundersøkelser i Skedsmo, 2000 og 2002

1.1 Innledning

Dette notatet gjengir noen hovedfunn fra to spørreundersøkelser blant ungdomsskoleelever i Skedsmo kommune. Den første av disse ble gjennomført på førjulsvinteren i 2000¹, den andre førjulsvinteren 2002. På begge tidspunkt ble undersøkelsene gjennomført på skolene, i skoletiden.

Begge år ble datainnsamlingen administrert av Skedsmo kommune som også besørget punching og tilrettelegging av materialet for statistisk bearbeiding. Analyser og rapportering er så gjennomført av NIBR innenfor rammen av ca to ukeverk.

Samme spørreskjema ble benyttet på begge tidspunkt. Spørreskjemaet er en lokal tilpasning av et skjema som tidligere er benyttet for kartlegging av voldserfaring blant elever i grunnskurs, videregående skoler i Oslo, Drammen, Kristiansand og Drammen i 1999, og i Østensjø bydel, Oslo i 2002. Notatet kan med fordel leses sammen med NIBR prosjektrapport 2000:14: Vold – konflikt og gjengdannelse.

I kapittel 2. viser vi elevenes erfaringer fra bruk av ulike rusmidler på de to tidspunkt. I kapittel 3 rettes søkelyset på erfaringer med vold og slagsmål. Elevenes forhold til skolen og til bruk av fritiden i 2000 og 2002 beskrives og drøftes. I det konkluderende kapittel 4 slår vi at en stor del av årsaken til at Skedsmo alt i alt kommer bedre ut i 2002 henger sammen med en særdeles positiv utvikling ved en skole, nemlig Tæruddaløen. Mulige årsaker til endringene ved denne skolen drøftes.

Fokus i dette notatet er i hovedsak rettet mot *problematferd*. Flertallet av elevene er ikke overhodet, eller bare i moderat grad, involvert i slike problemer. *Flertallet* trives i skole og i nærmiljø, flertallet har et godt forhold til medelever og venner.

Det er viktig at leserne har med dette perspektivet i gjennomgangen av det som følger.

1.2 Kort om datasettene

I 2000 deltok samtlige fem ungdomsskoler med til sammen 1184 elever i undersøkelsen. Av disse besvarte 1076 elever spørreskjemaet. Svarprosenten i 2000 ligger altså i overkant av 90.

---

¹ Resultatene er presentert i Bjørge, Tore og Thomas Haaland: *Vold, konflikt og gjenger*. NIBR-notat 2001:103.

I 2002 var en ny skole kommet til. Av en samlet elevmasse på 1425 elever ved de seks skolene, var til sammen 1246 med i undersøkelsen. Svarprosenten i 2002 var 87 prosent.

Begge år deltok en alternativ skole med et svært begrenset antall elever. Elevene ved denne skolen inngår i de totaltall som presenteres i det følgende, men av anonymitets-hensyn er ikke denne skolen tatt med når vi sammenlikner forholdene ved de enkelte skolene.

Begge år skyldes frafallet at elevene var fraværende den dag (eller skoletime) undersøkelsen ble gjennomført. Blant disse må vi anta at det både foreligger lovlig (syke)fravær, så vel som ulovlig skulk. Vi kjenner ikke forholdstallet mellom disse fraværformene. Det er en meget nær sammenheng mellom skoleskulk og de formene for problematferd vi her er opptatt av. I den grad fravær fra skolen, og derved frafall fra undersøkelsen, skyldes skulk, vil dette bidra til å gi et mer flatterende bilde av situasjonen enn det faktisk er grunnlag for. Skoleskulk har noe mindre omfang i 2002 enn i 2000.

1.3 Sammenlikninger

I tillegg til at resultatene i 2002 kan sammenliknes med tilsvarende fra 2000, er undersøkelsen direkte sammenliknbare med en tilsvarende som ble gjennomført blant ungdomsskoleelever i Østensjø bydel, Oslo, i 2002². Denne ble gjennomført på vårparten. Elevene var altså gjennomgående et halvt år eldre, men representerer for øvrig de samme klassetrinn som i Skedsmo.

Resultatene kan også sammenliknes med undersøkelsene blant grunnkurselever i 1999, selv om disse elevene gjennomgående var to år eldre.

Dataene om ruserfaring kan i noen grad sammenholdes med landsomfattende undersøkelser om bruk av rusmidler gjennomført av Statens Institutt for Rusmiddelforskning (SIRUS, tidligere SIFA)³.

---

² Haaland, Thomas: *Erfaringer med vold og rusmidler*. NIBR-notat 2002:16

³ Se SIFA-rapport 3:99: Skretting, Astrid: *Bruk av rusmidler ved utgangen av ungdomsskolen*.

2 Erfaringer med rusmidler

Undersøkelser i regi av SIRUS (se fotnote 3) viser en meget sterk økning i bruk av alkohol blant unge gutter og jenter fra midten til slutten av 1990-tallet. Utviklingen fra 1995 til 1999 kan stikkordsmessig uttrykkes slik:

- Flere 15-16 åringer har debutert med alkohol (gjelder 85 prosent)
- Flere har prøvd alkohol flere ganger
- Flere har drukket så stort volum at de ble beruset
- Flere har vært beruset flere ganger
- Gjennomsnittsalder for debut har gått ned

Resultatene fra Skedsmo skal sees i lys av dette. Elevene ble bedt om å svare på om de hadde drukket, øl, vin eller brennevin i perioden fra august til utfyllingsdato i november. Svarfordelingen etter alder framgår av Tabell 2.1.

Tabell 2.1 *Prosentandel av hver aldersgruppe som en eller flere ganger har drukket øl, vin eller brennevin, og som en eller flere ganger har vært beruset, i perioden august – november⁴ i 2000 og 2002*

	13 år		14 år		15 år	
	2000	2002	2000	2002	2000	2002
Øl	19	18 (i.s.)	36	31 **	58	43 ***
Vin	11	11 (i.s.)	29	18 ***	42	27 ***
Brennevin	8	7 (i.s.)	29	21 **	40	30 **
Vært beruset	8	10 (i.s.)	28	20 **	49	35 ***
N:	409	462	350	414	315	341

Endringer fra 2000 til 2002: i.s.= ikke signifikant, **= $p < .01$, ***= $p < .001$ (ubesvart 31)

Som vi ser av Tabell 2.1 er det helt ubetydelige endringer i omgang med alkohol blant 13-åringene fra 2000 til 2002. Når det gjelder 14- og 15-åringene finner vi til dels meget betydelig nedgang i andel som har prøvd noen av de nevnte typene alkohol. Det samme gjelder det å ha drukket seg beruset. Det er blant 15-åringene at nedgangen er særlig stor. I 2002 ligger 15-åringene omtrent på det nivå som 14-åringene lå på i 2000.

Sammenholdt med tilsvarende undersøkelse i Østensjø bydel⁵, Oslo, kommer alle årsklasser i Skedsmo meget positivt ut i 2002, mens Skedsmo i 2000 i alt vesentlig lå på samme nivå som sine jevnaldrende i Oslo.

⁴ Tidsangivelsen var begge år i spørsmålet formet slik: "...siden skolen begynte i høst".

Det er stor forskjell på det ”å smake på” øl, vin, eller brennevin, og det å drikke så mye at en kjenner seg beruset. Å ha vært beruset betyr i denne sammenheng at vi står overfor noe annet og mer enn det grensetestende ”smake på” ulike typer rusmidler. Beruselse blir her en form for grenseoverskridelse.

I Tabell 2.2 skiller vi mellom de som ikke har prøvd noen form for alkohol i perioden, de som har prøvd, men ikke så mye at de har kjent seg beruset, og til slutt ”grenseoverskriderne” som en eller flere ganger har vært beruset i perioden.

Tabell 2.2 *Andel i hver årsklasse etter grad av omgang med alkohol, 2000 og 2002. Prosent*

	13 år		14 år		15 år	
	2000	2002	2000	2002	2000	2002
Ikke prøvd alkohol	73	77	48	63	34	46
”Smakt” øl, vin el. brennevin	20	14	25	18	18	22
I tillegg vært beruset	7	9	26	18	48	32
	100	100	99	99	100	100
N:	402	461	341	412	311	334
Endring 2000-2002	i.s.		P<.001		P<.001	

Ubesvart: 61⁶

I alle årsklasser er andelen helt uten befatning med noen form for alkohol større i 2002 enn den var i 2000. Vi ser også en tendens til at brukerne i 2002 er mer ”forsiktige”. Særlig blant 15-åringene er det relativt færre som har ”overskredet grenser” ved å ha vært beruset.

2.1 Erfaringer med illegale rusmidler

I tillegg til spørsmål om erfaring med legalt omsettelig alkohol beskrevet ovenfor, har vi begge år spurt ungdommene om de *noen gang* har drukket hjemmebrent, brukt hasj, brukt ecstasy eller amfetamin, eller om de har brukt andre narkotiske stoffer.

I det følgende viser vi andelen i hver årsklasse som hvert av årene svarer ”ja” på spørsmålet om hun eller han noen gang har prøvd hver av de nevnte formene for illegale rusmidler.

⁵ Se Haaland, Thomas: *Erfaringer med vold og rusmidler*. NIBR-notat 2002:116

⁶ Antallet ubesvarte i Tabell 2.2 blir høyere enn i 2.1. Noen elever har unnlatt å besvare bruk av enkelte typer alkohol. Når vi som her ser alle typene under ett, akkumuleres ubesvarte på enkeltspørsmål.

Tabell 2.3 *Prosentandel i hver årsklasse som noensinne har prøvd hjemmebrent, hasjisi, amfetamin/ecstasy eller andre former for narkotika*

	13 år		14 år		15 år	
	2000	2002	2000	2002	2000	2002
Prøvd hjemmebrent	15	10 *	30	26 (i.s.)	45	33 **
Prøvd hasjisi	1	2 (i.s.)	7	9 (i.s.)	14	9 *
Prøvd amfetamin/ecstasy	1	1 (i.s.)	3	3 (i.s.)	4	3 (i.s.)
Prøvd andre narkotika	1	1 (i.s.)	4	7 *	7	5 (i.s.)
N:	405	463	346	419	314	345

Endring 2000-2002: i.s.=ikke signifikant *=p<.05 **=p<.01

Som vi ser har det funnet sted en betydelig nedgang i ungdommens erfaring med hjemmebrent. Når det gjelder andre illegale rusmidler er det små endringer fra 2000 til 2002, men blant 15-åringene finner vi en klar reduksjon i andelen som har prøvd hasjisi. For de øvrige årsklassene ser vi en svak (ikke signifikant) økning i andelen som har prøvd de ulike rusmidlene. Blant 14-åringene finner vi økning i andelen som har prøvd "andre narkotika".

Ovenfor pekte vi på at spranget fra det å ha smakt en form for alkohol, til det å ha drukket seg beruset, representerer en form for grenseoverskridelse. På samme måte kan vi snakke om overgang fra alkohol til illegale rusmidler, ganske særlig narkotika, som en form for grenseoverskridelse. Vi tenker ikke her bare på at overgangen betyr eksperimentering med sterkt vanedannende stoffer, men også på at slik bruk er ulovlig. Narkotika omsettes i et illegalt marked, strafferammene for omsetning og bruk er omfattende. Bruk av slike stoffer innebærer at brukeren direkte eller indirekte har sosial kontakt til nettverk der slik omsetning skjer. Bruk av slike stoffer bærer derfor med seg en særlig negativ *sosial* komponent, i tillegg til de negative *medisinske* aspektene som bruk av rusmidler representerer.

Vi har sett på ungdommens samlede erfaring med rusmidler. Ungdommene er her klassifisert etter erfaring med "det mest forbudte" rusmiddel. Det betyr at den som har drukket legalt omsettelig alkohol, men også har prøvd hjemmebrent er plassert i den siste kategorien. Den som har prøvd hasjisi, men også de to første typene rusmidler er klassifisert under hasjisi, osv.

Klassifiseringen kan her sees som kumulativ. Nesten uten unntak er det slik at den som har brukt hjemmebrent også har drukket legalt omsettelig alkohol, nesten alltid er det slik at den som har brukt hasjisi har prøvd de to førstnevnte, og nesten alltid er det slik at den som har prøvd tyngre narkotiske stoffer har prøvd alle de forutgående.

Fordelingen framgår av Tabell 2.4

Tabell 2.4 *Beruset av legalt omsettelig alkohol, samt noensinne å ha prøvd hjemmebrent og illegale narkotiske stoffer etter alder. 2000 og 2002. Prosent*

	13 år		14 år		15 år	
	2000	2002 *	2000	2002 **	2000	2002 *
Ikke rusmidler	67	72	45	55	32	42
Smakt alkohol	15	12	16	13	12	13
Beruset	2	4	8	4	10	11
Prøvd hjemmebrent	14	9	24	17	31	24
Prøvd narkotika	2	2	8	11	15	11
	100	99	101	100	100	101
N=	397	453	339	411	309	333

(ubesvart: 74, se fotnote 4) **= $p < .01$, *= $p < .05$

Når vi som ovenfor ser omgang med alle typer rusmidler under ett, og rangerer bruk etter ”tyngste” type, finner vi at det i alle årstrinn har funnet sted en reduksjon i andelen av årskullet som har vært beruset (av legalt omsettelig alkohol) og/eller som har prøvd illegale rusmidler. Utviklingen er særlig positiv blant 15-åringene.

2.2 Bruk av rusmidler. Utvikling ved den enkelte skole

Skolene Stav, Stalsberg, Asak, Kjellervolla og Tæruddalen er med i undersøkelsene begge år. Vi skal her se nærmere på bruken av rusmidler blant elevene ved den enkelte skole på de to tidspunktene. De tre aldersgruppene sees her under ett.

Tabell 2.5 *Erfaring fra bruk av rusmidler ved ulike skoler i 2000 og 2002*

	Kjellervolla		Tæruddalen		Asak		Stav		Stalsberg	
	2000	2002	2000	2000	2002	2002	2000	2002	2000	2002
Ikke beruset	57	61	42	61	47	51	47	58	51	50
Smakt (leg.) alkohol	11	11	17	15	16	15	15	12	16	11
Beruset	5	8	8	4	6	9	7	6	7	5
Prøvd hjemmebrent	21	17	22	14	27	23	25	17	19	18
Prøvd narkotika	6	3	11	5	4	2	6	8	8	17
	100	100	100	99	100	100	100	100	100	100
N:	325	345	270	261	49	54	234	305	158	146
Endring 2000-2002	i.s.		$p < .001$		i.s.		$p < .05$		i.s.	

Med unntak av Stalsberg har det funnet sted en positiv utvikling ved alle skolene. Særlig bemerkelsesverdig er resultatene fra Tæruddalen. Her er endringene meget store, og trygt utenfor det som kan tilskrives statistiske tilfeldigheter ($p < .001$). Fra i 2000 å være den av skolene med den største andelen elever med ruserfaring, finner vi i 2002 at rusmidler er minst brukt blant elevene ved denne skolen. Også ved Stav skole finner vi positive (og

statistisk signifikant) endring. Ved de øvrige skolene ligger endringene innenfor det intervall som kan omfattes av statistiske tilfeldigheter. Dette gjelder også Stalsberg, der endringene alt i alt er negative, særlig ved at erfaring med narkotiske stoffer er mer utbredt, og i 2002 vesentlig mer utbredt enn ved de andre skolene.

Sten-Tærud skole var ikke med i undersøkelsen i 2000. Sammenholdt med de andre ordinære skolene kommer Sten-Tærud ut omtrent som Stalsberg. Andelen som har prøvd narkotika er like høy som ved Stalsberg, mens erfaring med andre rusmidler, særlig hjemmebrent, har noe mindre omfang.

De mønstre som ovenfor er tegnet av utviklingen ved den enkelte skole gjelder i hovedtrekk for alle aldersgrupper innefor hver av skolene. Når endringene går i positiv retning, som for eksempel ved Tæruddalen skole, gjelder dette alle de tre årsklassene ved skolen, når utviklingen er negativ, slik vi kan spore den ved Stalsberg skole, gjelder også dette alle alderstrinn. Endringene ved den enkelte skole kan altså ikke tilskrives endringer i en aldersgruppe, det gjelder alle.

3 Erfaringer med vold og slagsmål

3.1 Voldserfaring, alder og kjønn

Trusler, og bruk av vold har betydelig omfang i ungdomsmiljøet. Når ungdom blir stilt de samme spørsmål om voldserfaring som Statistisk Sentralbyrå stiller til den voksne befolkningen i de tilbakevendende levekårsundersøkelsene⁷, er det gjennomgående fire til fem ganger så mange tenåringer som svarer bekreftende på et eller flere av disse spørsmålene, enn det vi finner blant voksne. Voldsbruk, og voldserfaring er altså i betydelig grad et ungdomsfenomen.

I Skedsmo er det i 2002 omtrent like mange som svarer bekreftende på de tre spørsmålene om trusler og vold som to år tidligere. Fordelingen ("ja-svar") på de tre spørsmålene er som følger (prosent):

	2000	2002
Trusler	15	16
Volden uten merke	17	16
Vold med skade	9	10

Som vi ser, er endringene små.

Informantene kan ha vært utsatt for mer enn én av de tre formene, og grad av "overlap" kan ha endret seg. Når vi rangerer svarene etter den mest alvorlige form, dvs. slik at den som har vært utsatt for trusler, men også en av de to øvrige formene, blir klassifisert i den siste, og på samme måte for den som både har vært utsatt for vold uten- og med skade: vedkommende klassifiseres i den siste.

Fordelingen i Skedsmo for de to årene er som følger i tabell 3.1

⁷ Spørsmålene lyder:

Har du i løpet av de siste tolv måneder vært utsatt for trusler som var så alvorlige at du ble redd?

Har du i løpet av siste tolv måneder vært utsatt for vold som ikke medførte synlig merke eller kroppsskade?

Har du i løpet av siste tolv måneder vært utsatt for vold som medførte synlige merker eller kroppsskade?

Tabell 3.1 *Utsatte for trusler og vold etter mest alvorlige form for vold. 2000 og 2002. Prosent*

	Ikke utsatt	Trusler	Vold uten skade	Vold med skade		N=
2000	72	8	11	9	100	1058
2002	74	7	9	10	100	1221

i.s.

Korrigert for overlap ser vi at andelen utsatt for en av de tre formene er redusert fra 28 prosent til 26 prosent. Endringene er imidlertid innenfor marginene for statistiske tilfeldigheter.

Bak dette helhetsbildet skjuler det seg likevel betydelige endringer. Disse består i at alders- og kjønns sammensetningen av voldsutsatte er endret fra 2000 til 2002. Hovedtrekkene i disse ”interne” rokkeringene framgår av Tabell 3.2

Tabell 3.2 *Prosentandel gutter og jenter i hver årsklasse som var utsatt for trusler eller vold i løpet av siste tolv måneder. 2000 og 2002*

År:	13 år		14 år		15 år	
	Gutt	Jente	Gutt	Jente	Gutt	Jente
2000	29	15	32	22	36	36
2002	28	20	38	21	29	15

Den helt store endring fra 2000 til 2002 finner vi blant 15-åringene. Både blant jenter og gutter finner vi en betydelig reduksjon i andel voldsutsatte. Særlig bemerkelsesverdig er utviklingen blant jenter. I 2000 var det blant 15-åringene like stor andel jenter som gutter som var voldsutsatte. Gjennom 1990-tallet pekte resultatene fra flere forskningsrapporter⁸ mot at jenter gradvis var blitt mer utsatt for vold, og at de store forskjellene i voldsrisiko blant jenter og gutter registrert tidlig på 1990-tallet gradvis ble mindre. Den på mange måter oppsiktsvekkende fordelingen blant 15-årige jenter og gutter i Skedsmo i 2000 føyer seg inn i dette mønsteret.

I 2002 er vi tilbake til ”det normale”. I alle aldersgrupper er det en vesentlig større andel blant guttene som er utsatt for vold og trusler.

Blant 13-åringene finner vi en noe større andel jenter utsatt i 2002 enn i 2000. Blant 14-åringene er det en større andel gutter som har vært berørt. Økningen blant disse veier opp for nedgangen blant 15-åringen i så stor grad at totalfordelingene (se Tabell 3.1) for de to årene i statistisk forstand ikke blir forskjellige.

3.1.1 Voldserfaring blant elever ved de ulike skoler

Vi har sett at erfaringer med rusmidler viste ulikt omfang, og til dels ulik utvikling, ved de forskjellige skolene. I det følgende skal vi se på omfang av voldserfaring blant elevene ved de ulike skolene.

⁸ For en sammenstilling: Se Bjørge, Tore og Thomas Haaland: *Vold, konflikt og gjenger*. NIBR-notat 2000:103

Tabell 3.3 *Erfaringer med trusler og vold siste tolv måneder ved ulike ungdomsskoler i 2000 og 2002. Prosent*

	Kjellervolla		Tæruddalen		Asak		Stav		Stalsberg	
	2000	2002	2000	2000	2002	2002	2000	2002	2000	2002
Ikke trusler el. vold	73	77	68	84	80	79	77	71	72	65
Utsatt trusler	7	5	12	5	2	8	6	9	6	7
Utsatt vold uten merke	11	9	13	6	8	4	9	9	14	17
Utsatt vold med skade/merke	9	9	7	6	10	9	8	11	9	11
Sum	100	100	100	101	100	100	100	100	101	100
N:	328	344	272	268	49	53	235	310	162	149
Endring 2000-2002	i.s.		P<.001		i.s.		i.s.		i.s.	

Som vi ser er det til dels store variasjoner i voldserfaring, de ulike skolene imellom. I den ene ytterkanten, nemlig Stalsberg i 2002, finner at mer enn hver tredje elev har opplevd trusler eller vold i siste tolv måneder. I den andre ytterkanten, Tæruddalen i 2002, ser vi at mindre enn hver sjetten elev har slike erfaringer.

Også her finner vi et bemerkelsesverdig utviklingsmønster ved Tæruddalen skole. Mens det blant elevene ved denne skolen i 2000 var en klart større andel enn ved de øvrige som rapporterte om trusler og vold, er det her vi finner den minste andelen som har gjort slike erfaringer to år senere. Endringene ved denne skolen ligger langt utenfor statistiske sikkerhetsmarginer ($p < .001$).

Sten-Tærud skole kommer ut med like høy andel utsatt for trusler og vold som Stalsberg skole. Ved Sten-Tærud er det imidlertid flere av de voldsutsatte som oppgir å ha vært utsatt for vold som medførte skade.

Det utviklingsmønster som framgår av Tabell 3.3 er helt parallelt til mønsteret beskrevet i Tabell 2.5 som omhandler erfaring med rusmidler. Både når det gjelder rus og vold er det ved Tæruddalen de virkelig store, positive endringene har skjedd.

Vi ser at Stalsberg også når det gjelder vold har en negativ utvikling ved at en større andel (men ikke statistisk signifikant økning) rapporterer om vold i 2002.

I tillegg til å spørre om erfaring med trusler og vold i "egenskap" av offer, har vi begge år spurt om erfaringer fra deltakelse i slagsmål, altså i egenskap av "voldsutøver"⁹. Begge år oppgir knapt hver fjerde elev å ha deltatt i slåsskamp. Elevene ved alle skoler unntatt Stalsberg har i mindre, eller om lag samme grad, deltatt i slagsmål i 2002, mens det ved Stalsberg skole er en markert høyere andel som har vært involvert i slagsmål i 2002. Mens det i 2000 var 26 prosent av elevene som rapporterte om dette, har andelen ved

⁹ En analyse av data fra voldsundersøkelser i Kristiansand og Drammen i 2002 viser at ungdom beskriver ulike situasjoner når de rapporterer om voldsopplevelser og om deltakelse i slagsmål. Se Haaland, Thomas: *Vold, rus og skepsis til fremmede, en sammenliknende undersøkelse*. NIBR-notat 2003:108.

denne skolen i 2002 økt til 39 prosent. Dette er en andel som ligger nesten tre ganger høyere enn ved Kjellervolla, som er den skolen som i 2002 har den laveste andel deltakere i slagsmål.

Polarisering?

Trusler, de to formene for vold, og deltakelse i slagsmål handler alle om konfliktfylte sosiale situasjoner. Begge år har vi spurt hvor mange ganger informantene har blitt truet, eller utsatt for vold i løpet av siste år¹⁰. Ved å addere situasjoner med trusler, vold uten merke, vold med merke, samt slagsmål, kan en enkelt elev rapportere om inntil 10 slike konfliktfylte situasjoner i løpet av siste tolv måneders periode.

Regnet på denne måten får vi at elevene i 2000 til sammen rapporterte om 953 konfliktfylte situasjoner siste tolv måneder. I 2002 økte rapporterte tilfeller til 1130. I 2002 har vi også flere elever. Elevene sett under ett var derfor begge år i gjennomsnitt utsatt for samme antall (0,9) konfliktfylte situasjoner.

Fordelingene for de to årene er likevel forskjellige. I 2000 var det i alt 37,5 prosent av elevene som var involvert i minst en slik konfliktsituasjon i forutgående tolv måneders periode. I 2002 er denne andelen sunket til 33,1 prosent. I 2002 er det imidlertid flere elever som oppgir å ha vært involvert i *mange* konflikter. Andelen som oppgir 5 eller flere konfliktfylte situasjoner økte fra 4,3 prosent av alle elevene i 2000, til 6,1 prosent i 2002. Disse relativt få "gjengangerne" oppgav i 2000 å være involvert i 33 prosent av alle rapporterte konfliktfylte situasjoner, mens "gjengangerne" i 2002 var involvert i hele 46 prosent av alle slike situasjoner.

Mens alle unge sett under ett er mindre involvert i slike konflikter i 2002 enn to år tidligere, har det altså funnet sted en økning i gruppen av hyperaktive "gjengangere". Disse hyperaktive er involvert i en større andel av alle konfliktfylte situasjoner i ungdomsmiljøet. Utviklingen fra 2000 til 2002 indikerer en form for polarisering med flere "snille", men også flere "slemme" elever. Spor av et slikt polariseringsmønster finner vi ved alle skolene.

Tendensen til polarisering mellom et stort "lovlydig" flertall, og et mindretall sterkt involvert i problematferd er også påpekt i tidligere forskning¹¹. "De lovlydige" blir enda mer lovlydige, det lille mindretall er involvert i enda mer omfattende problematferd. Forskjellen mellom "de lovlydige" og de unge som er involvert i problematferd blir derfor gradvis større.

Det må understrekes at det er betydelig metodisk usikkerhet forbundet med disse analysene. Undersøkelser som bygger på selvrapportering må ta høyde for at informanter bevisst eller ubevisst gir uriktige svar. Noen informanter kan "skryte på seg" flere problemsituasjoner enn det de faktisk har vært involvert i. Slike uriktige svar kan gi store utslag i beregninger som ovenfor. På den annen side kan man hevde at denne feilkilden er til stede i samme mon i tidligere som i nyere selvrapporteringsundersøkelser, og at utvikling mot et polarisert mønster derfor er en reell tendens.

¹⁰ Svaralternativene er her "Nei" (kodes 0), "en gang" (kodes 1), "to ganger" (kodes 2) og "flere ganger" (kodes 3). Spørsmål om deltakelse i slagsmål har svaralternativ "nei" (kodes 0) og "ja" (kodes 1).

¹¹ Se for eksempel: Bakken, Anders: *Ungdomstid i storby*. NOVA-rapport 7/98, og: Balvig, Flemming: *Risikoungdom*. Det Kriminalpreventive Råd, København 1999. Tendensen er også påpekt i Drammen og Kristiansand, se referanse i fotnote 5.

3.1.2 Vold på skolen

Undersøkelsen fra 2000 viste at mer enn halvparten av alle rapporterte hendelser med trusler og voldsbruk blant ungdom i Skedsmo fant sted på skolene, eller på vei til/fra skolen. Den senere undersøkelse blant ungdomsskoleelever i Østensjø bydel viste at skole- og skolevei i mindre grad var åsted når unge i denne bydelen opplevde vold. Det samme gjaldt når vi sammenliknet med grunnkurselever i videregående skole.

Fra 2000 til 2002 har det funnet sted klare endringer i dette. Skolen, eller skoleveien var nå åsted i 44 prosent av hendelser med trusler og vold, mot 55 prosent i 2000. Skolene i Skedsmo er derved åsted i samme omfang som i Østensjø.

Ved samtlige skoler unntatt Stalsberg, finner vi klar nedgang i andel voldsutsatte som oppgir skole- og skolevei som åsted for vold. Ved Stalsberg er bildet uendret, i det 53 prosent begge år oppgir at skole/skolevei var åsted.

I tråd med at skole og skolevei så ofte var åsted i 2000, fant vi at tidspunktet for hendelsene i betydelig grad falt sammen med ”storefri” og med skoledagens slutt. I 2000 fant 62 prosent av alle voldsepisoder sted mellom klokken 08.00 og 15.00. I 2002 er det 55 prosent av hendelsene som utspiller seg i dette tidsrommet. Vi finner i 2002 en tilsvarende økning i hendelser på kvelds- og nattestid. Endringene er imidlertid ikke statistisk signifikante.

Andre aspekter ved voldsbruk

Flertallet av voldshandlingene utspiller seg mellom aktører som kjenner hver andre fra før. I nær halvparten (47 prosent) av hendelsene er partene begge år godt kjente. I ytterligere 37 prosent av hendelsene kjenner oppgir offer at han eller hun har

... truffet (motparten) før, men er ikke særlig godt kjent.

Bare i vel 15 prosent av hendelsene er utøver helt ukjent for offeret.

I Østensjø bydel var det omtrent dobbelt så mange av voldsopfrene som oppgav at utøver var en ukjent person.

Begge år oppgir ungdommene at en eller annen form for våpen ble benyttet i 24 prosent av alle voldshendelsene. Stikkvåpen forekommer hyppigst, men i så mange som 8 hendelser oppgis at ”skytevåpen (herunder luft/gasspistol)” ble benyttet. Mønsteret i Skedsmo er her helt sammenfallende med Østensjø bydel.

Opptakt til voldsbruk oppgis begge år i mer enn 40 prosent av tilfellene å være ”tilfeldig krangel”. I 2000 ble 37 prosent av hendelsene oppgitt å ha bakgrunn i ”langvarig uvennskap” eller å være ledd i en ”hevnaaksjon”. I 2002 er det 31 prosent av hendelsene som oppgis å ha bakgrunn i slike stående antagonistiske relasjoner. Begge år vurderer hvert femte offer det som sannsynlig at han eller hun kan bli utsatt for vold fra de samme personene nok en gang.

Politiet oppgis bare i liten grad å være koblet inn i hendelsene. Begge år er det 6 prosent av voldsopfre som oppgir at de selv anmeldte hendelsene til politiet. En like stor andel oppgir at en annen anmeldte forholdet, men begge år mener informantene i mer enn 80 prosent av hendelsene at politiet ikke er gjort kjent med dem.

En noe større andel av voldsopfre oppgir at de oppsøkte lege/tannlege for behandling av skader som skyldes den vold de var påført. I 2000 ble slik behandling etterspurt i 18 prosent av hendelsen. I 2002 er det 22 prosent som oppgir at de søkte medisinsk hjelp.

3.1.3 En tryggere skole?

Skolen er altså i noe mindre grad åsted for trusler og vold i 2002. Gjenspeiles dette i elevenes oppfatninger av skolen og skolemiljøet?

Begge år er elevene blitt bedt om å si seg enige eller uenige i en rekke utsagn om skole og skolemiljø. Svarene de to årene er til dels svært forskjellige, slik Tabell 3.4 viser.

Tabell 3.4 *Utsagn om skolen, andel av elevene i 2000 og 2002 som sier seg enige/uenige i utsagnene. Horisontal prosentuering. Alle elevene*

	År	Sig.	Helt enig	Litt enig	Litt uenig	Helt uenig
Nesten alle elevene på skolen er OK	2000		30	42	20	9
	2002	**	36	41	17	6
Det er noen elever her på skolen som stadig plager andre	2000		38	43	14	5
	2002	i.s	35	43	15	7
Jeg trives på skolen	2000		62	28	6	4
	2002	*	67	24	15	4
Jeg gruer meg ofte for å gå på skolen	2000		6	11	52	45
	2002	*	6	11	48	55
Jeg kjeder meg på skolen	2000		34	44	14	9
	2002	**	28	44	19	8
Lærerne burde være strengere med dem som bråker	2000		32	32	17	19
	2002	i.s	35	30	17	18
Jeg har mange venner blant elevene her på skolen	2000		76	17	5	2
	2002	i.s	77	16	5	2
Det er noen elever her ved skolen som aldri lar meg i fred	2000		5	9	15	71
	2002	**	8	11	12	69
Jeg liker de fleste lærerne mine	2000		31	38	20	11
	2002	***	39	38	15	8
Jeg kan snakke om personlige ting med minst en av lærerne	2000		21	20	19	40
	2002	*	24	21	19	37
Det hender ofte at ungdom som ikke går på skolen kommer hit og lager kvalm	2000		11	26	26	37
	2002	***	7	19	25	48
Det hender at noen av elevene bruker rusmidler på skolen	2000		15	16	23	45
	2002	*	15	23	20	42
Det hender rett som det er at noen tilbyr å selge stoff her på skolen	2000		7	10	15	69
	2002	***	4	7	10	79
Jeg føler meg helt trygg blant de andre elevene her på skolen	2000		63	27	7	3
	2002	i.s	63	27	7	3

*=p<.05 **= p<.01 ***=p<.001

Med to unntak har alle endringene positivt fortegn. Forholdet mellom elevene er blitt bedre, trivselen er blitt bedre, det er færre som gruer seg for å gå på skolen, elevene har et bedre forhold til lærerne, og det er mindre påtrykk fra utenforstående som lager "kvalm" eller som selger stoff på skolen. De eneste påstander der flere gir "negative" svar er

Det er noen elever her ved skolen som aldri lar meg i fred, og Det hender at noen av elevene bruker rusmidler på skolen.

Det er en noe større andel i 2002 som sier seg helt eller delvis enige i disse påstandene.

Selv om utviklingen fra 2000 til 2002 i alt vesentlig må sies å ha vært positiv, er det likevel verdt å merke seg at det begge år er omlag 80 prosent av elevene som sier seg helt eller delvis enig i at

Det er noen elever her på skolen som stadig plager andre.

Det er (fortsatt) betydelige mindretall som opplyser at det selges narkotika på skolen, at de er utrygge blant medelever, at de gruer seg for å gå på skolen, m.v.

En samleindeks for "trivsel"

De 16 utsagn om skolen referert ovenfor har til dels motsatt fortegn: Det å si seg helt enig i at

Jeg trives på skolen

viser til et positivt forhold til skolen, mens å være helt enig i påstanden

Jeg kjeder meg på skolen

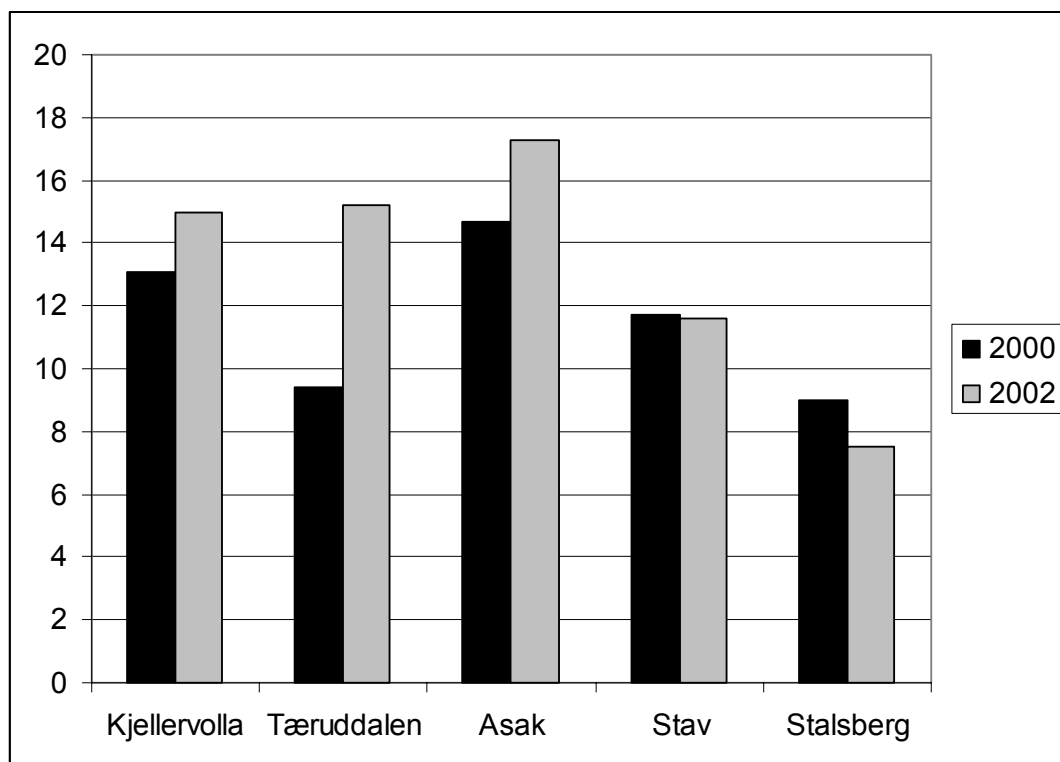
viser til det motsatte. Avhengig av om det å være "helt enig" i det enkelte utsagn viser til positivt eller negativt forhold til skolen, kan skalaen fra helt enig til helt uenig kodes med positive eller negative verdier, slik:

	Helt enig	Litt enig	Litt uenig	Helt uenig
Jeg trives på skolen	+2	+1	-1	-2
Jeg kjeder meg på skolen	-2	-1	+1	+2

Når alle 16 utsagn kodes på denne måten kan vi lage en samleindeks over "skoletrivsel" der elever med ekstremt negativt forhold til skolen kan få opp til -32 "poeng", og der elever med et ekstremt positivt forhold til skolen kan få inntil +32 "poeng". I praksis er det bare to elever som plasserer seg helt i ytterkantene av skalaen. Gjennomsnittsscore på en slik samleindeks var i 2000 11,3 "poeng", og i 2002 13,0 (standardavvik begge år er 8,7), en klar og statistisk signifikant forbedring.

Bak dette helhetsbildet skjuler det seg betydelige forskjeller de enkelte skoler imellom. Gjennomsnittsverdier for de enkelte skoler i år 2000 og 2002 er framstilt grafisk i Figur 3.1 nedenfor.

Figur 3.1 Gjennomsnittscore for "skoletrivsel" ved de ulike skolene i 2000 og 2002

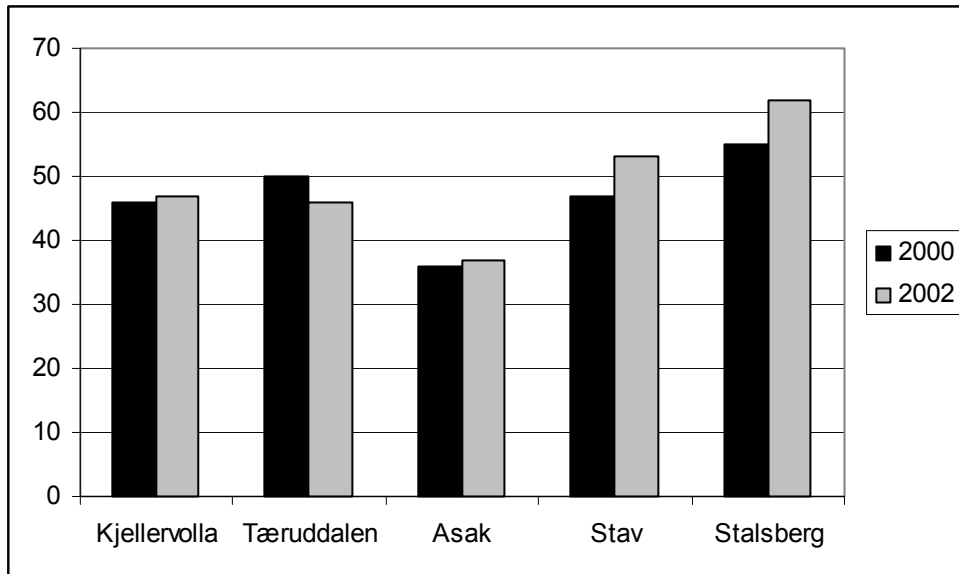
Vi ser at utviklingen fra 2000 til 2002 har vært positiv ved tre av skolene, uendret ved en fjerde, og svakt negativ ved den femte skolen. Det er særlig ved Tæruddalen skole at de store og positive endringene har funnet sted. Nesten på alle utsagn ovenfor har Tæruddalen en markant forbedring slik at sumscoren på vår samleindeks stiger fra 9,4 til 15,2 "poeng". Fra i 2000 å være den av skolene som gjennomgående hadde de største andelene som gav uttrykk for negative oppfatninger av skolemiljø, medelever og lærere, er denne skolen i 2002 den hvor det gjennomgående gies uttrykk for mest positive holdninger. Også ved Asak og Kjellervolla skoler er utviklingen fra 2000 til 2002 positiv.

Ved Stav er holdningene gjennomgående uendret, mens endringene ved Stalsberg er negative. Bak sumscorene ved denne skolen er det i 2002 flere som mener at medelever plager andre, det er flere som gir uttrykk for mistrivsel, og det er flere som oppgir å bli plaget av medelever. Positivt ved Stalsberg er at andelen som mener at det selges narkotika på skolen er vesentlig redusert fra 2000 til 2002, men det er likevel en betydelig større andel ved denne skolen enn ved de øvrige som sier seg enige i at dette foregår.

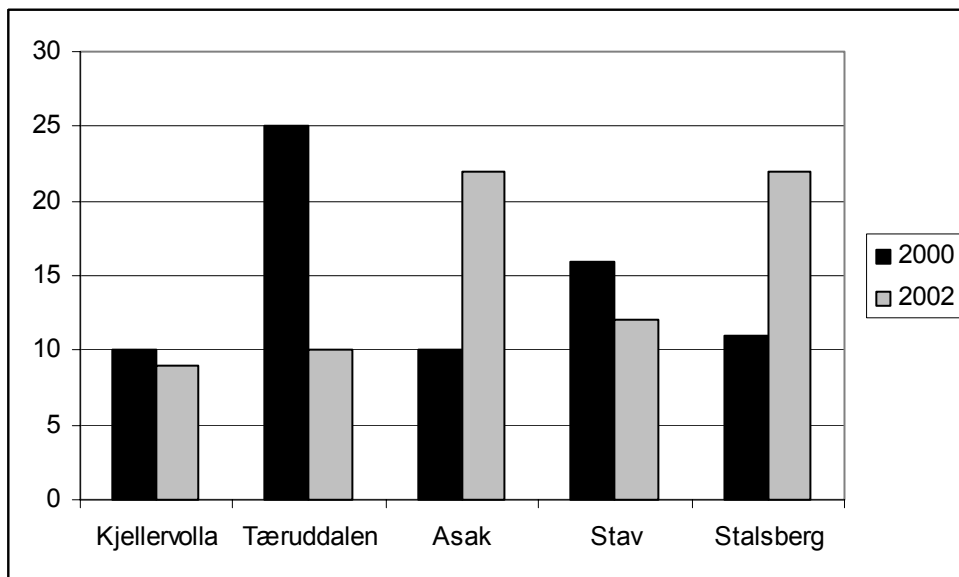
Hvilke holdninger man har til skolen preger, ikke uventet, også hvordan man forholder seg til skolene. Blant elever med lav grad av trivsel, er det en nesten 70 prosent som oppgir å ha kommet for sent på skolen en eller flere ganger. Blant elever som uttrykker høy grad av trivsel er det bare vel 20 prosent som oppgir dette. Enda tydeligere er sammenhengen mellom mistrivsel og skoleskulk. Mens skoleskulk knapt nok forekommer blant elever som gir uttrykk for høy grad av trivsel, er dette meget utbredt blant de elever som gir uttrykk for mistrivsel. Blant disse oppgir hver tredje elev å ha skulket en eller flere enkelttimer, og hver fjerde å ha skulket en eller flere hel(e) skoledag(er).

Også når det gjelder forsentkomming, og å skulke skolen er det store forskjeller skolene imellom, slik det framgår av Figur 3.2 til Figur 3.4.

Figur 3.2 *Andel av elevene ved ulike skoler som i løpet av siste 14 dager en eller flere ganger har kommet for sent på skolen. Prosent av alle*

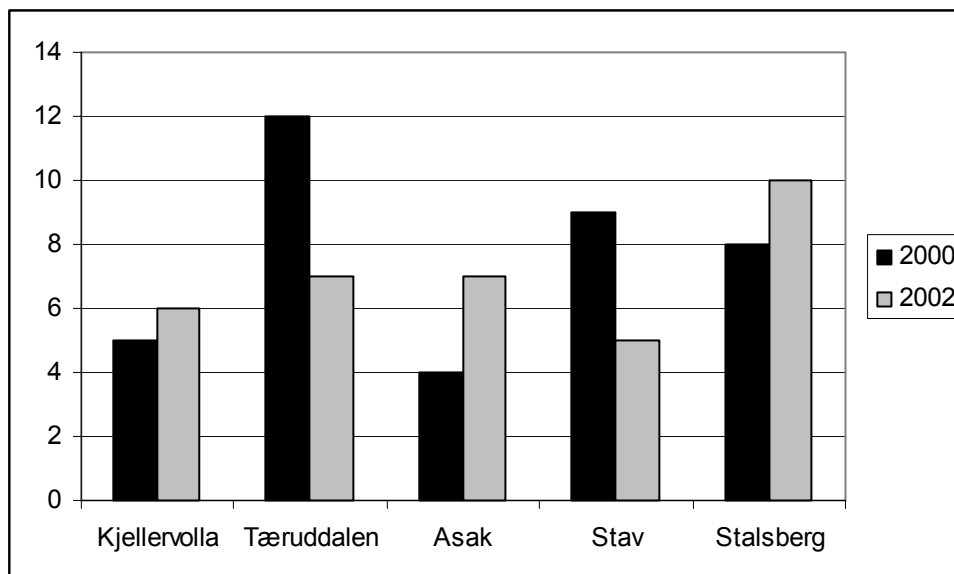

Figur 3.3 *Andel av elevene ved ulike skoler som i løpet av siste 14 dager har skulket en eller flere skoletimer. Prosent av alle*

Figur 3.4 *Andel av elevene ved ulike skoler som i løpet av siste 14 dager har skulket en eller flere skoledager. Prosent av alle*

De tre figurene viser samme hovedtrekk. Forsentkomming, og særlig skoleskulk forekommer i mindre grad ved Tæruddalen i 2002 sammenliknet med 2000. Ved de øvrige skolene er forsentkomming uendret eller svakt høyere, mens skoleskulk forekommer hyppigere ved Asak og Stalsberg skoler, i mindre grad ved Stav.

Vi har tidligere vist at elevene ved Tæruddalen skole i 2002 har hatt en meget betydelig nedgang i bruk av rusmidler og i erfaring med vold. Det er interessant at disse betydelige endringene har en så solid parallell i mer positive holdninger til skole, lærere og medelever, og til bedring i forholdet til skolen uttrykt gjennom redusert forsentkomming, og i særlig grad nedgang i skoleskulk.

Skolearbeid – tid brukt til lekser

Elevene bruker om lag samme tid til skolearbeid i 2002 som de gjorde i 2000. Elevene ble begge år bedt om å angi hvor mye tid de vanligvis bruker på å gjøre lekser. Svaralternativene var faste som i tabellen nedenfor.

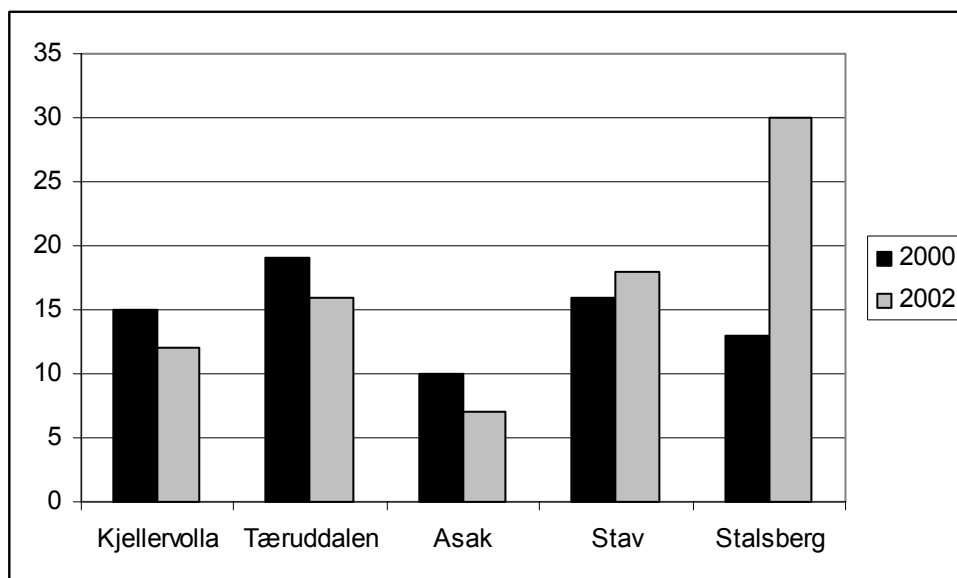
Tabell 3.5 *Tid brukt til leksearbeid i 2000 og 2002. Prosent*

	2000	2002
Mindre enn en halvtime	16	18
Mellom en halv og en hel time	37	38
Mellom 1 og 2 timer	34	31
Mellom 2 og 3 timer	9	9
Mer enn 3 timer	4	4
N=	1061	1217

Som vi ser er svarfordelingene de to årene nesten helt den samme.

Bak dette skjuler det seg imidlertid store forskjeller de ulike skolene imellom. Ved Stalsberg skole er det dessuten en betydelig endring fra 2000 til 2002. I Figur 3.5 nedenfor gjengir vi andelene av elevene ved hver enkelt skole som hvert av årene oppgav å bruke mindre enn en halv time på leksearbeid.

Figur 3.5 *Andel av elevene ved ulike skoler som 2000 og 2002 oppgav å bruke mindre enn en halvtime til skolearbeid. Prosent*

Vi ser at andelen som begge år oppgir å bruke svært lite tid på leksearbeid varierer mellom 7 og 30 prosent ved de ulike skolene. Asak er den av skolene med minst andel av elevene som bruker så lite tid. Ved Kjellervolla, Tærudalen og Asak ser vi at denne andelen er mindre i 2002 enn det den var i 2000. Ved Stalsberg skole finner vi en betydelig økning i andelen som bruker lite tid til lekser. Endringene ved denne skolen er statistisk signifikant ($p < .01$) når vi ser fordelingene for alle svaralternativ de to årene.

3.1.4 Fritid, bruk av tid

Begge år er elevene spurt om hva de gjorde i fritiden siste uke. I alt 21 ”fritidsaktiviteter” er listet opp, elevene blir bedt om å angi hvor mange dager de gjorde de ulike aktivitetene siste uke. Minimumsscore for hvert av spørsmålene er altså null, og maksimumsscore 7 av ukens dager.

Svarfordelingene for de to årene er nedenfor gjengitt som gjennomsnittstall.

Tabell 3.6 Gjennomsnittlig antall dager sist uke deltatt i ulike aktiviteter

	2000	2002	
Spist middag med en eller begge foreldre	4,57	4,74	i.s.
Passet søsken	0,54	0,54	i.s.
Vært på besøk hos familie	0,85	0,85	i.s.
Hjemme alene mer enn en time	3,16	3,40	*
Gjorde lekser	3,34	3,04	**
Tegnet, malte, skrev dikt eller spilte instrument	0,94	1,22	**
Var på alkoholfri kafé eller snackbar	0,50	0,39	*
Drev med trening i idrettslag	1,24	1,39	*
Drev med dans, aerobic eller lignende	0,36	0,48	*
Var på treningsstudio/helsestudio	0,19	0,22	i.s.
Var på kampsport eller selvforsvarstrening	0,17	0,20	i.s.
Trimmet på egenhånd	1,23	1,56	***
Gjorde noe sammen med mor eller far	0,96	1,08	i.s.
Var ute sammen med venner	3,44	3,26	i.s.
Var sammen med venner hjemme hos meg/dem	2,97	2,81	i.s.
Så på gangster/volds/actionfilm s.m. andre	1,30	1,19	i.s.
Sto i minst en time og hang på gatehjørne	0,44	0,37	i.s.
Var i minst en time ute i gatene i sentrum	0,93	0,63	***
Var på rusfritt diskotek	0,21	0,17	i.s.
Var på diskotek hvor det serveres alkohol	0,17	0,14	i.s.
Spilte på spilleautomat	0,88	0,65	**

Endringene i ”aktivitetsprofil” fra 2000 til 2002 er til dels betydelig. Gjennomgående finner vi økning i tid tilbrakt med det vi kan kalle organiserte aktiviteter (idrett), og nedgang i tid brukt til ”uorganiserte aktiviteter” som det å drive rundt i sentrumsgatene og det å spille på spilleautomat.

I den tidligere undersøkelse av voldsutsatthet blant grunnkurselever¹², ble det med grunnlag i disse spørsmålene om tid brukt til ulike aktiviteter siste uke gjennom såkalt faktoranalyse identifisert et ”livsstilmønster” som vi kalte ”Egenregissert fritid”. I denne faktoren inngikk mye tid anvendt til:

- Deltatt i kampsport/selvforsvarstrening
- Sett gangster/voldsfilm
- Hengt på gatehjørnet minst en time
- Vært på rusfritt diskotek
- Vært minst en time ute i gatene i sentrum
- Vært på diskotek med alkoholserving

¹² Se Haaland, Thomas: *Vold – konflikt og gjengdannelser. En undersøkelse blant ungdom i fire byer*. NIBR prosjektrapport 2000:14

- Spilt på spilleautomat

Høy score på denne faktoren viste betydelig sammenheng med voldserfaring og erfaring med bruk av rusmidler blant grunnkurselever. Også blant ungdomsskoleelever i Østensjø fant vi en meget klar slik sammenheng.

I Skedsmo var sammenhengene mellom denne livstilsfaktorene, det å ha vært involvert i konflikter, og det å ha brukt rusmidler (rangert fra ingen erfaring til erfaring med narkotika, jf. Tabell 2.4) uttrykt i korrelasjonskoeffisienter som uttrykt i Tabell 3.7.

Tabell 3.7 *Sammenhenger mellom egenregissert livsstil, erfaring fra konflikter og fra bruk av rusmidler. Alle elever, begge tidspunkt. Korrelasjonskoeffisienter*

	Egenregi, fritid	Konflikterfaring
Konflikterfaring	.27**	1.00
Ruserfaring	.45**	.28**

Den livstilsfaktor vi her har kalt *egenregissert fritid* viser betydelig grad av samvariasjon med de to formene for problematferd. Jo mer tid brukt på de ”aktivitetene” som inngår i faktoren, desto mer sannsynlig er det at informantene har (inngående) erfaring fra konflikter og med bruk av rusmidler. Sammenhengen med bruk av rusmidler er særlig sterk.

Den form for ”livsstil” som vi her har kalt *egenregissert fritid* har en form for ”vagabonderende” karakter. Unge med høy score på denne har betydelig større tilbøyelighet til å oppsøke sentrum av byen i fritiden. Jo høyere score på denne faktoren, desto hyppigere holdes kontakt med- og avtales treffsteder med venner over mobiltelefon. Unge med høy score på denne faktoren gjør betydelig mer bruk av mobiltelefon enn ungdom med lav score.

Betegnelsen ”egenregi” for denne livstilsformen er valgt, ikke minst fordi ”livsstilen” er en levemåte som i stor grad unndrar seg voksnes innsyn og kontroll. Jo høyere score på *egenregissert fritid*, desto større er andelen som svarer benektende på følgende påstander:

- Foreldrene mine pleier å vite hvor jeg er og hva jeg gjør i fritida.
- Foreldrene mine vet ganske godt hvem jeg er sammen med i fritida.
- Foreldrene mine kjenner de fleste av dem jeg er sammen med i fritida.
- Det er viktig for meg at foreldrene mine vet hvor jeg er og hva jeg gjør i fritida.

Høy score på *egenregi* innebærer altså at foreldrenes kontroll med barna, uttrykt gjennom slike spørsmål, er lav. Høy score på *egenregi* henger også nært sammen med negativ tilpasning til skolen uttrykt bl.a. gjennom:

- Liten grad av trivsel på skolen
- Det å synes at skolen er kjedelig
- Det ofte å grue seg for å gå på skolen
- Det å oppleve ikke å gjøre det godt på skolen

Egenregissert fritid henger altså negativt sammen med slike indikatorer for *integrasjon* i skolen og i skolemiljøet. Statistisk sett vil høy score på egenregi gi lav skåre på trivsel, høy skåre på kjedsommelighet, det å grue seg for å gå på skolen, og det å oppleve å ikke gjøre det godt på skolen.

Endringer fra 2000 til 2002

Av tabell 3.6 ovenfor så vi at elevene tilbrakte mindre tid til de ”enkeltaktivitetene” som inngår i denne livsstilsfaktoren i 2002, sammenliknet med 2000. I særlig grad var det å drive rundt i sentrumsgatene, samt det å spille på spilleautomat mindre utbredt i 2002.

Når vi ser på gjennomsnittlig score på denne livsstilsfaktoren for de to årene, finner vi en klar og signifikant nedgang ($p < .01$). Det er imidlertid bare elevene ved Kjellervolla og Tæruddalen skoler som bidrar til denne nedgangen. Ved de øvrige skolene er scorene de samme (eller svakt høyere) begge årene.

I 2002 er det klart flere elever som oppgir at:

Foreldrene mine pleier å vite hvor jeg er og hva jeg gjør i fritida.
Foreldrene mine vet ganske godt hvem jeg er sammen med i fritida.
Det er viktig for meg at foreldrene mine vet hvor jeg er og hva jeg gjør i fritida.

På hvert av disse spørsmålene er det i 2002 mellom 5 og 10 prosent flere som sier at disse utsagnene ”stemmer helt” med deres egen vurdering. Alle endringene er statistisk signifikante ($p < .05$).

Slik styrket foreldrekontroll, og egen aksept for foreldrekontroll finner vi gjennomgående ved alle skoler, men i særlig grad ved Tæruddalen skole.

3.1.5 Gjenger: Deltakelse og kjennskap

Noe av bakgrunnen for at man i 2000 tok initiativ til gjennomføring av en undersøkelse av forekomst av erfaringer med vold blant ungdomsskoleelever, var enkelte observasjoner som tydet på det innenfor kommunen var etablert mer eller mindre permanente sterkt voldelige ungdomsgrupperinger med gjengliknende karakter. Forsker Tore Bjørge¹³ intervjuet noen ungdommer som var med i, eller sterkt berørt av aktiviteten til disse grupperinger. Hans observasjoner styrket antagelsen om at slike bandelignende gjenger eksisterte. I det notat som ble utarbeidet i 2000 ble ”gjengspørsmålet” derfor viet forholdsvis mye oppmerksomhet.

Mot slutten av spørreskjemaet ble elevene begge år forelagt noen spørsmål om kjennskap til gjenger. Spørsmålene er introdusert med følgende definisjon av ”gjeng”:

Fra tid til annen hører og leser man om mer eller mindre voldelige og kriminelle ungdomsgjenger. Med ”gjeng” mener vi her en relativt fast gruppe ungdommer som av og til driver med vold og kriminalitet.

De to følgende spørsmål lød:

Vil du si at det finnes slike gjenger i kommunen?

Og:

¹³ Se Bjørge, Tore og Thomas Haaland: *Vold, konflikt og gjenger*. NIBR-notat 2001:103 (side 21 ff.)

Hvis du mener det finnes slike gjenger i kommunen: hvordan vet du det?

I 2002 er svarfordelingene på disse spørsmålene vesentlig endret fra det de var i 2000, slik Tabell 3.8 og Tabell 3.9 viser.

Tabell 3.8 *Kjennskap til gjenger i kommunen, 2000 og 2002., Prosent*

	2000	2002
Vet ikke om finnes	34	43
Nei, finnes ikke	2	3
Ja, en slik gjeng	17	18
Ja, flere slike gjenger	47	37
	100	101
N:	1022	1168

P<.001

Tabell 3.9 *Kjenner til at det finnes gjenger: grunnlag for slik kunnskap. Prosent*

	2000	2002
Kjenner medlemmer	40	30
Er selv med i gjeng	7	4
Er selv blitt utsatt	4	4
Kjenner utsatte	10	11
Andre sier at gjenger finnes	39	51
	100	100
N=	702	742

P<.001

Hovedmønsteret i de to tabellene er følgende: Andelen som i 2002 hevder å kjenne til at det finnes kriminell(e) ungdomsgjeng(er) i kommunen er mindre enn det som var tilfelle i 2000. I 2000 hevdet nesten to av tre elever at slike miljø fantes, i 2002 er andelen sunket til i overkant av en av to elever. Dessuten, og trolig enda viktigere: *Kildegrunnlaget* for slik "kunnskap" er i 2002 langt oftere indirekte og basert på at "andre sier". I 2000 var det en vesentlig større andel av elevene som oppgav at "kunnskapen" var basert på personlige erfaringer, særlig ved at de personlig kjente andre ungdommer som de mente var medlem av en gjeng, men også ved at forholdsvis mange (7 prosent) oppgav selv å være med i en gjeng.

Vi finner altså fortsatt en stor andel som gir uttrykk for at det finnes ungdomsgrupperinger i kommunen som fyller kriteriene på definisjonen av "gjeng", slik vi har gjengitt denne ovenfor. Imidlertid er det klart at det er en mindre del av ungdommene i som i 2002 har slike grupperinger nært inn på livet, som selv har erfaringer fra "møter" med slike grupperinger, eller som selv er med.

Når det gjelder det "selv å være med" i gjeng, er det både i relative og absolutte tall færre som oppgir dette i 2002. I 2000 var det 48 personer som oppgav selv å være med, i 2002 er tallet sunket til 32 personer.

Fra amerikansk og norsk gjengforskning¹⁴ er det vist at gjengdannelse ofte finner sted under opplevelse av trusler. I lys av et stående trusselbilde er tilslutning til en gjeng for den enkelte en måte å finne beskyttelse. Forekomst av truende andre – reelle eller opplevde – er altså en viktig (om ikke den viktigste) drivkraft bak dannelse av gategjenger. Å søke medlemskap i gjeng kan med andre ord sees som en form for konfliktberedskap der gjengen som kollektiv gir beskyttelse. Det er trolig denne mekanismen vi ser i virksomhet bak gjengdannelse blant unge også i Skedsmo.

Ovenfor viste vi at erfaringer med vold og rusmidler hang nært sammen med en livsstil kjennetegnet ved høy grad av mobilitet, lav deltakelse i organiserte fritidsaktiviteter, og lite foreldrekontroll. De unge som oppgir å være medlem av en gjeng skårer ekstremt høyt på denne formen for livsstil. Bare om lag hver femte av disse ungdommene oppgir at foreldrene har innsyn i hva de gjør, hvem de er sammen med, eller hvor de er i fritida. For de øvrige ungdommene er det bare en av tre som oppgir dette.

---

¹⁴ Se for eksempel: Decker, S and B. Van Winkle: *Life in the Gang*. Cambridge University Press 1996, og: Bjørge, T, Y. Carlsson og T. Haaland: *Generalisert hat – polariserte fellesskap*. NIBR-Pluss, 2001-4.

4 Oppsummerende bemerkninger. Konklusjon

I tråd med rapporten fra undersøkelsen i Skedsmo i 2000 har vi i dette notatet vært opptatt bruk av rusmidler og erfaring med vold, eller det vi med en samlebetegnelse vil karakterisere som problematferd blant ungdom. Gjennomgående kan vi konkludere med at de ulike formene for slik problematferd har mindre omfang i 2002. Vi har også vist at elevene i 2002 gjennomgående gir uttrykk for å ha et bedre forhold til skolen. Mistilpasning uttrykt gjennom skoleskulk har mindre omfang. Elevene gir på viktige områder uttrykk for at de tilbringer fritiden på mer konstruktive måter i 2002 enn det de gjorde i 2000.

I presentasjon av data fra disse ulike områdene har vi gang på gang konkludert med at en vesentlig del av årsakene til at elevene i kommunen sett under ett, kommer bedre ut i 2002 enn det de gjorde sist gang undersøkelsen ble gjennomført, skyldes at elevene ved Tærudalen skole har en radikalt forskjellig, og forbedret profil i sine besvarelser i 2002 sammenliknet med 2000. I noen sammenhenger, som når det gjelder vold og volds-erfaring, er det den positive utviklingen ved denne skolen alene som bidrar til at Skedsmo kommer bedre ut nå, enn det kommunen gjorde i 2000.

Endringene ved skolen, slik det kommer til uttrykk gjennom våre data, er meget omfattende. Fra i 2000 å være den av skolene som i flere av ”problemområdene” kom dårligst ut, er skolen i 2002 den av skolene som kommer blant skolene med minst problematferd blant elevene. Særlig bemerkelsesverdig er den sterke forbedring i elevenes trivsel og tilknytning til skolen.

Undertegnede har ingen kunnskap om Tærudalen skole utover det elevene har gitt gjennom besvarelsene på spørreskjemaet ved de to tidspunkt. I dette spørreskjemaet finnes ingen elementer til ”forklaring” av disse forbedringene ved Tærudalen skole.

På et punkt kan skjemaet likevel hjelpe oss.

En nærliggende forklaring på de omfattende endringene ved skolen kan være at sammensetningen av elever i 2002 er en annen enn den var i 2000. Som vi har sett er de formene for problematferd vi her studerer sterkt alders- og kjønnsavhengige. Endringene ved skolen kan skyldes at man i 2002 har et større innslag av jenter, og av yngre elever enn det man hadde i 2000.

Dette er ikke tilfelle ved Tærudalen skole. Kjønns- og aldersfordelingene er nøyaktig de samme de to årene.

En annen mulighet er at den sosiale sammensetning av elevene er en annen i 2002. I en rekke sammenhenger er det vist at elevenes sosiale bakgrunn har betydelig innvirkning på skoleprestasjoner og på tilbøyelighet til involvering i ulike former for problematferd.

Dersom elevenes sosiale bakgrunn er en annen i 2002 enn det den var i 2000, kan dette tenkes helt eller delvis å forklare de endringene vi har omtalt ovenfor.

Spørreskjemaet gir begge år data om foreldrenes

Fødeland

Lønnsarbeid

Utdanningsnivå

Om den unge bor med én eller begge foreldre

En sammenlikning av disse bakrunnsopplysningene for elevene ved Tæruddalen skole på de to tidspunkt viser nesten nøyaktig samme fordeling.

Det har altså ikke funnet sted noen endring i sammensetning av elevene ved skolen fra 2000 til 2002.

Forklaringene til de store endringene må derved finnes i andre forhold. De eneste slike ”andre forhold” som i denne sammenhengen synes relevante er organisatoriske og/eller pedagogiske endringer internt ved skolen.

Hva slike endringer består i, kan vi ut fra våre data ikke si noe om.

Resultatene ved Tæruddalen er oppsiktsvekkende av flere grunner. Én ting er at interne endringer i arbeidsmåter og/eller organisering av skolens arbeid har bidratt til bedre relasjoner mellom elever og skole, slik våre data har vist. Et annet og mer vidtrekkende forhold er at disse endringene gir tydelige endringer i elevenes fritidsvaner, i elevenes involvering i konflikter med andre unge, og i deres befatning med legale- så vel som illegale rusmidler.

Endringer i skolens arbeidsmåter får derved relevans langt utover forholdet skole - elev. Ikke minst derfor er det av stor interesse å belyse de endringer i organisering av arbeidet som må ha funnet sted ved skolen.